

2. Титлинов Б.В. Духовная школа в России в XIX столетии. Вып. I. К столетию духовно-учебной реформы 1808-го года. – Вильно: тип. „Русский Почин”, 1908. – 383 с.; Н.Мурзакевич. Материалы для истории Новороссийской иерархии // Прибавления к Херсонским епархиальным ведомостям. – 1878. – № 20. – С. 587 – 602
3. Бутовский А.И. Историческая записка о Бахмутском духовном училище за 60 лет. – Бахмут, 1893.
4. Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України. Біографічний довідник. - ч. 2– К, 2005.– С. 204-209.
5. Татаринов С.Й. Невідомі сторінки епістолярної спадщини М.Чернявського \ Відлуння віків. - № 2. – Київ, 2004. – С. 21-25
6. Листи до Михайла Коцюбинського: В 4 т. / Упоряд. та комент. В. Мазний; Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка НАН України – К - Ніжин: Укр. Пропілеї, Аспект-Поліграф, 2002-2003, - т.4.
7. Херсонський обласний архів. Справа фонду ГПУ М.Ф.Чернявського, 1929.; Справа фонду НКВС, 1937.
8. Казаков А.Л., Татаринов С.И., Федяев С.В. От «черты оседлости» к Холокосту. - Артемовск, 2003, - 76 с.
9. Еврейская энциклопедия России.: Изд. Брокгауза, - СПб, 1911, - т.13.
10. Татаринов С.Й., Федотов С.А. Історія педагогіки та навродної освіти Донбасу. – Харків: ЧП Мачулін, 2012, - 126 с.
11. Проблески. - Бахмут, 1916, - №№ 1-6

For the first time the personalities of language and literature teachers of the ecclesiastical school of Bahmut F.I. Vartminskiy, V.A. Smirnitskiy, future outstanding specialist in study of early texts and in museum management of Ukraine E.I. Sitsinskiy, poet N.F.Chernyavskiy, explorer of history and ethnography of Donetsk region L.N.Gayevoy, teacher of non-classical secondary school and publisher of the magazine "Probleski" A.L. Kobalevskiy.

УДК: 316.647.5:378.011.3-057.175:94

Тишик І. С.

МІЖЕТНІЧНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ІСТОРІЇ

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури доведено важливість формування міжетнічної толерантності як однієї з визначальних складових професійного становлення майбутніх викладачів історії. У статті презентовані шляхи формування міжетнічної толерантності майбутнього викладача історії у процесі його підготовки в магістратурі. Визначені потенційні можливості наявних навчальних планів та регіони, що потребують підвищеної уваги в розв'язанні цього питання.

Ключові слова: міжетнічна толерантність, особистість майбутнього викладача історії, готовність майбутнього викладача історії.

Духовне та державне відродження України залежить від стратегії національної системи освіти й виховання майбутніх поколінь українців, які усвідомлюють свою національну ідентичність і причетність до світового співтовариства. Історично сформованим соціальним інститутом, який відповідає за спадкоємність і накопичення цінностей та норм, є освіта, а вагомою ланкою передачі системи цінностей, прийнятих у суспільстві, є вчитель, викладач. Однак освітній процес – це не тільки трансфер необхідної наукової інформації, але й процес

плідної та результативної взаємодії викладача та студента, адже студент сприймає викладача, в першу чергу, як особистість.

У формуванні особистості важливу роль відіграє моральна сфера. А міжетнічна толерантність виступає одним із важливих понять у системі цінностей будь-якої особистості, й особистості викладача зокрема. Важливо, щоб майбутні викладачі не лише мали уявлення про педагогічну сутність міжетнічної толерантності, але також практично володіли технологіями толерантного виховання студентів педвузів. Саме тому проблема формування особистості викладача вищої школи виступає актуальною в педагогіці вищої школи та філософії освіти. Означений феномен підтверджується змістом Національної доктрини розвитку освіти України в XXI столітті, в якій наголошується на необхідності формування особистості педагога відповідно до потреб сучасної практики, динамічних змін, що відбуваються в країні та світі [10].

В українській педагогічній літературі за останні роки до проблеми формування особистості майбутнього педагога звертались такі дослідники, як С. Гончаренко, Л. Губерський, М. Євтух, В. Журавський, І. Зязюн, В. Кремень, О. Савченко, О. Сердюк, І. Надольний, В. Огнев'юк та інші. Однак, незважаючи на розробки цих та багатьох інших науковців, проблема залишається актуальною та недостатньо дослідженою. Серед питань, що потребують подальшої дослідницької уваги, ми визначили такі, як формування майбутнього викладача історії в умовах багатоступеневої освіти, особливо обмаль досліджень, присвячених саме етапу підготовки в магістрії. Моніторинг досліджень із проблем педагогіки вищої школи свідчить про те, що питанням формування міжетнічної толерантності як складової моральної культури майбутнього викладача вишу не присвячуються на сьогодні навіть пілотні проекти.

Слід зазначити, що феномен толерантності належить до традиційно філософсько-педагогічних. Із різною мірою охоплення та глибини до неї зверталися такі відомі теоретики, як Платон і Аристотель, Дж. Локк, Вольтер, Д. Дідро, М. Монтень та Е. Роттердамський. Саме Аристотель у своєму творі „Нікомахова етика” описував такий душевний стан людини, який дає їй змогу „однаково поводитися з незнайомими та знайомими, близькими та сторонніми”, [1, с. 138]. Певною мірою потреба міжетнічної толерантності присутня в ідеї „загального миру” І. Канта. У праці „Метафізика моралі” філософ говорить про права людини як гарантії терпимості [6]. Певний внесок у розробку проблеми толерантності зробила й російська філософія XIX-XX ст. (Н. Бердяєв, С. Булгаков, В. Соловйов, П. Флоренський, С. Франк). Ці ідеї зазнали свого розвитку в таких філософських напрямках, як конструктивізм і постмодернізм.

Ряд аспектів досліджуваної проблеми розглядалися в українській філософсько-педагогічній думці Г. Сковородою, М. Пироговим, К. Ушинським, І. Барвінським, І. Верхритським, Д. Лепким, Ю. Яворським; у російській – Д. Писарєвим, Л. Толстим. Так, наприклад, відомий український філософ Григорій Савич Сковорода пов'язує міжетнічну толерантність із принципами індивідуальної етики людини й тому міжетнічна толерантність постає як невід'ємна складова цілісної особистості [9, с. 50].

Проблема толерантності як характеристики духовного світу й характеру сучасної молоді досліджувалася також сучасними вітчизняними філософами та педагогами. У роботах таких науковців, як В. Андрущенко, І. Бех, Г. Балл, В. Бондар, О. Глузман, Л. Кондрашова, В. Кремень, Г. Лактіонова, В. Лутай, Л. Міщик, В. Огнев'юк, О. Романовський, В. Семіченко, М. Сметанський, С. Сисоєва, М. Ярмаченко, зокрема, підкреслюється суперечливість цього феномену як об'єкта педагогічного пізнання та дії, складність виховання толерантності й вибору засобів, що могли б бути залученими для її результативного формування [5].

Та, незважаючи на досить великий пласт науково-педагогічної літератури, проблему міжетнічної толерантності не можна вважати остаточно вичерпаною. Існує низка питань, що потребують невідкладного розв'язання. Першочерговим завданням виступає з'ясування суті та змісту поняття „міжетнічна толерантність”, історичної еволюції поняття „міжетнічна толерантність” в педагогічній теорії та практиці, специфіки міжетнічної толерантності як

елементу світогляду та культури. Другу групу невизначених питань складає проблема основних шляхів формування міжетнічної толерантності.

Вищезазначене зумовило мету нашого дослідження: визначити шляхи формування міжетнічної толерантності, враховуючи компоненти готовності майбутнього викладача історії до виховання означеного феномену.

Важливим фактором формування професійних і загальнокультурних компетенцій студентів є особистість викладача та його система цінностей. Викладач – це завжди активна творча особистість. А творча активність – це невід’ємна складова толерантної особистості. Варто зазначити, що під толерантністю ми розуміємо, в першу чергу, повагу, сприйняття та правильне розуміння багатого різноманіття культур світу та способів прояву людської індивідуальності. У деяких країнах толерантність отримала нормативне вираження. Зокрема, йдеться про Декларацію принципів толерантності, затверджену резолюцією Генеральної конференції ЮНЕСКО у 1995 р., про рішення № 4/03 Маастрихтської зустрічі міністрів іноземних справ 55 країн у грудні 2003 р., яке визнало за необхідне для країн ОБСЄ заохочувати толерантність та боротися із дискримінацією, про створення Європейської комісії проти расизму та нетерпимості тощо. В Україні на сьогодні діють лише локальні нормативні акти на рівні державних адміністрацій (План заходів з протидії проявам ксенофобії, расової та етнічної дискримінації на території Одеської області на 2010-2012 рр.) та органів внутрішніх справ (План заходів щодо протидії расизму та ксенофобії на період до 2012 р., затверджений розпорядженням МВС у 2010 р.) [2].

Найбільш важливе значення для формування міжетнічної толерантності мають гуманітарні дисципліни, оскільки специфіка гуманітарного пізнання пов’язана з ціннісно-смісловим освоєнням людського буття. Вважаємо, що найбільш потенційними можливостями підготовки в досліджуваному питанні є особистість та професійна спрямованість саме викладача історії. Причому починати цю підготовку слід із навчання в магістратурі. Викладача історії необхідно готувати до виховання міжетнічної толерантності тому, що саме завдяки вивченню історії, культури різних народів і країн, через ознайомлення з основними філософськими, правовими, політичними проблемами розвитку людини й суспільства фактично формується освітній фундамент національної самосвідомості та міжетнічної толерантності. Таким чином, на рівні інформаційної обізнаності та набуття професійної компетенції у студентів магістратури складається цілісне уявлення про етнічну картину світу, формуються навички міжетнічного спілкування, закладаються основи розуміння прав людини, система національної самосвідомості.

Потреба поглибленої уваги до формування у викладачів історії міжетнічної толерантності підтверджується даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. Так, в Україні проживають представники 134 етносів, представники всіх національних меншин разом становлять 22,2 % від загальної кількості населення України [4, с. 74]. Враховуючи багатонаціональність окремих регіонів України, вважаємо виховання міжетнічної толерантності майбутніх викладачів історії одним із загальних завдань вищої школи. Найбільш строкатими в етнічному плані є АР Крим, Чернівецька, Закарпатська та Одеська області. Викладачів історії в цих областях готують: Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, Ужгородський національний університет, Кримський інженерно-педагогічний університет, Ізмаїльський державний гуманітарний університет та Одеський національний університет ім. І. Мечникова. Саме вони, в першу чергу, визначають проблему міжетнічної толерантності як таку, що потребує уваги. На основі аналізу навчальних планів магістерської підготовки у вищезазначених університетах було з’ясовано, що низка дисциплін має достатні потенційні можливості для формування міжетнічної толерантності майбутніх викладачів. Серед них: „Історія міжнародних відносин”, „Національні проблеми сучасного світу”, „Історія національних меншин в Україні”, „Етнографія України”, „Сучасні етнічні процеси”, „Соціальні конфлікти в Україні: історія і сучасність” та „Етнопедагогіка”.

Результатом підготовки майбутнього викладача історії виступає його готовність до виховання міжетнічної толерантності у студентів. Однак на сьогодні структура формування міжетнічної толерантності не є чітко структурно визначеною, тож ми в нашому дослідженні на основі аналізу та систематизації науково-педагогічної літератури та практичного досвіду спробували схематично унаочнити процес і окреслити шляхи формування готовності викладача історії до виховання міжетнічної толерантності в процесі його підготовки в магістратурі.

Таблиця 1

Компоненти готовності викладача історії до виховання міжетнічної толерантності

Компонент	Критерії	Шляхи формування
Когнітивний	знання культури і звичаїв інших країн і народів, толерантне ставлення до національних, расових, конфесійних відмінностей, здібність до міжкультурних комунікацій. усвідомленість і систематичність знань етичних і правових норм, що регулюють стосунки людини з людиною, суспільством, довкіллям, направлені на вирішення завдань щодо формування міжетнічної толерантності; здатність до безконфліктної професійної викладацької діяльності	інформаційне середовище; засоби масової інформації; навчальні тренінги; робота з інтернет-ресурсами: : Представництво ООН в Україні, Львівський Клуб толерантності; створення портфоліо; кейс-методи.
Мотиваційно-ціннісний	розуміння студентом важливості та сутності міжетнічної толерантності й необхідності її реалізації у своїй професійній діяльності; мотивація до прояву міжетнічної толерантності у професійній діяльності; прагнення до формування міжетнічної толерантності у вузі для професійної викладацької діяльності	розробка студентами творчих проєктів, які мають на меті формування міжетнічної толерантності; участь у конференціях;
Діяльнісний	володіння технологіями конструктивної взаємодії з представниками різних етносів; володіння технологіями професійної діяльності в полікультурному середовищі освіти; потреба в пізнанні інших культур і професійному спілкуванні з представниками інших національностей; задоволення від виконання професійної діяльності в полікультурному освітньому середовищі	робота волонтерами; участь у роботі соціальних служб; організація семінарів-зустрічей з представниками різних етносів; організація святкових заходів етнографічного спрямування („Тиждень національної культури етносів певного регіону України”, „Єдність народів України у різноманітті національних культур”, „Етноси України та їх вплив на культуру молоді”)

Як вважає науковець В. Москаленко, на формування міжетнічної толерантності особистості впливають такі фактори, як соціогенетичний, мікросередовищний (його трактують як

психологічний), біогенетичний. Перший чинник – соціогенетичний фактор – є суб'єктивно-об'єктивною умовою встановлення та прояву толерантності в різних групах суспільства, зокрема певних особистостях. Він впливає на активізацію соціальних стереотипів, установок, еталонів, в залежності від загальної спрямованості суспільства. Остання може бути гуманістичною, плюралістичною чи, навпаки, авторитарною, антиособистісною.

Найближче коло індивіда, так званий вплив сім'ї, професійного колективу чи неформальної групи, визначається психогенетичним (мікросередовищним) фактором. Толерантність як риса особистості встановлюється саме мікросередовищним фактором, коли немає соціогенетичного блокуючого впливу. Психофізіологічні особливості людини, що впливають на особистісну толерантність, визначають біогенетичний фактор. Він характеризується взаємозв'язком статевих, вікових та темпераментних особливостей конкретної особистості [8, с 124-130]

Феномен міжетнічної толерантності тісно пов'язаний з внутрішнім відчуттям людиною власної свободи, що дозволяє їй самостійно визначити свою позицію у сфері міжкультурних стосунків, однак процес формування міжетнічної толерантності не є довільним і потребує створення сприятливих педагогічних умов.

Процес формування міжетнічної толерантності буде ефективним, якщо:

- розглядати формування міжетнічної толерантності в якості пріоритетного завдання;
- навчально-виховний процес будувати на принципах полікультурності, поліетнічності та практичної направленості;
- використовувати сучасні технології підготовки майбутнього викладача історії.

Таким чином, у процесі дослідження було виявлено, що специфіка важливих професійних якостей викладача історії вищу чітко не прописана. Однак ми прийшли до загального висновку, що морально-естетичні якості особистості викладача є першоосновою для формування загальнопедагогічних та спеціальних груп якостей педагога. Одним із виявів моральних якостей викладача є міжетнічна толерантність, яку необхідно цілеспрямовано формувати. Проте спершу необхідно визначити сучасні методичні та практичні шляхи, які б сприяли розвитку толерантності майбутнього викладача історії.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Никомахова Етика [Текст] / Аристотель // Аристотель. Сочинения в 4-х т.Т.4 / общ.ред. А. И. Даватура. – М. : Мысль, 1983. – 830 с.
2. Галицький І. Нормативні засади концепції формування толерантності в українському суспільстві / Електронний режим доступу <http://www.info-prensa.com/article-1282.html>
3. Грива О.А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища. – К., 2005. – 228 с.
4. Довідник міжетнічної толерантності /упоряд. Н.Ю.Ротар; за ред. А.М. Круглашова. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2011. – 232 с.
5. Зарівна О.Т. Мова як чинник формування толерантності студентської молоді в глобалізованому суспільстві. – Рукопис / Електронний режим доступу http://librar.org.ua/sections_load.php?s=culture_science_education&id=3008&start=8/
6. Иммануил Кант Основы метафизики нравственности / Електронний режим доступу <http://philosophy.ru/library/kant/omn.html>
7. Міжетнічна інтеграція: постановка проблеми в українському контексті [Текст] : навч. посіб. / В.Б. Євтух, В.П. Трощинський, Л.О. Аза. – К. : ВПЦ «Київ. ун-т», 2003. – 58 с.
8. Москаленко В. В. Соціальна психологія: Підручник. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.
9. Пісоцький В. Ідея толерантності в етиці Григорія Сковороди / В.Пісоцький //Людина і світ. – 1999. – № 10. – С. 49 – 51.
10. Про Національну доктрину розвитку освіти Указ Президента України № 347/2002 від 17.04.02 року / Електронний режим доступу <http://osvita.ua/legislation/other/2827/>
11. Щеколдина С.Д. Тренинг толерантности. – М.: «Ось-89», 2004. – 80 с.

The importance of inter-ethnic tolerance formation as one of the key components in the professional development of future history teachers is proved based on the analysis of psycho-pedagogical literature. This article demonstrated the ways how to form inter-ethnic tolerance of future history teacher in the process of his studying at Master's degree program. The potentialities of existing curricula and regions that require high attention addressing this issue were defined.

Key words: *ethnic tolerance, personality of future history teacher, preparedness of future history teacher*

УДК 37.013. 42

Ткаченко І. В.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ У ЛІТНІХ ДИТЯЧИХ ОЗДОРОВЧИХ ЦЕНТРАХ

У статті розглядаються засади розвитку соціальної активності підлітків у літніх дитячих оздоровчих центрах. Під соціальною активністю розуміється головна якість в характеристиці особистості – суб'єкта суспільних відносин, прояви соціальної дієздатності підлітка, відповідальне й зацікавлене ставлення особистості до праці, суспільства, духовного й громадського життя. Основна увага зосереджена на структурно-функціональній моделі та педагогічних умовах розвитку соціальної активності підлітків у літніх дитячих оздоровчих центрах.

Ключові слова: *соціальна активність, дитячий оздоровчий центр, соціальне середовище.*

Під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів освітня система в Україні зазнає якісних змін. У зв'язку з цим зростає значущість діяльності тих соціальних інститутів, які спрямовані на розвиток соціальної активності підлітків, особливе місце серед яких належить літнім дитячим оздоровчим центрам (ЛДОЦ). У цьому контексті поглиблене дослідження процесу розвитку соціальної активності підлітків у літніх дитячих оздоровчих центрах України набуває виняткової актуальності, оскільки на сучасному етапі відсутня належна стратегія реформування сфери літнього оздоровлення та відпочинку дітей в дитячих центрах.

Соціальна активність на сучасному етапі переважно розглядається як процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища та вид взаємодії особистості чи соціальної групи із соціальним середовищем. Йдеться про сукупність найрізноманітніших форм, засобів і методів виховного впливу на дітей, а також організацію їх взаємодії, які дозволяють забезпечити найбільш сприятливі умови для розвитку соціальної активності підлітків.

Успішність і результативність цього процесу залежить від багатьох факторів: ступеня засвоєння соціальних знань, умінь, навичок; рівня розвитку самосвідомості дитини; ступеня прояву у підлітка активної позиції щодо свого найближчого оточення; ступеня участі у виховному процесі педагогічних працівників тощо. У цілому ж результативність розвитку соціальної активності підлітків безпосередньо залежить також від осмисленого й цілеспрямованого виховного процесу.

Відповідно до Закону України «Про оздоровлення і відпочинок дітей» від 21 травня 2009 року № 1402-VI, Типового положення про дитячу установу оздоровлення і відпочинку, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2009 року № 422, літній дитячий оздоровчий центр є одним із важливих соціальних інститутів, які на сучасному етапі здатні забезпечувати належний розвиток соціальної активності молоді. У ньому, на відміну від школи чи громадських організацій, діти знаходяться цілодобово. Літній дитячий оздоровчий центр стає однією із найперспективніших у виховному аспекті форм організації дитячого дозвілля й оздоровлення, оскільки час, проведений дитиною у закладі оздоровлення й відпочинку, може істотно вплинути на її становлення. Специфічні умови тимчасового дитячого